

Programplan 2011–2020

Program
Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – SAMKUL

**Programplan
2011-2020**

**Samfunnsutviklingens kulturelle
forutsetninger – SAMKUL**

© Norges forskningsråd 2011

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag: Design et cetera AS
Foto/ill. omslagsside: Shutterstock
Trykk: 07 Gruppen /Norges forskningsråd
Opplag: 250

Oslo, august 2011

ISBN 978-82-12-02963-7 (trykksak)
ISBN 978-82-12-02964-4 (pdf)

Innhold

1	Sammendrag	1
2	Bakgrunn	2
2.1	Strategiske perspektiver	2
	<i>Nytt hovedinnsatsområde for forskning</i>	2
	<i>Internasjonal forskningskontekst</i>	2
	<i>Interessenter og brukere</i>	3
	<i>Forhistorie</i>	3
2.2	Hva gjøres i dag?	4
3	Mål for programmet	6
3.1	Hovedmål	6
3.2	Forskningens delmål og resultatmål	6
4	Prioritering av forskningsområder og -oppgaver	7
4.1	Perspektivet	7
	<i>Kultur som forutsetning</i>	7
	<i>Endring og kontinuitet, brudd og treghet</i>	7
4.2	Prioriterte tematiske områder: Samspillet mellom menneske og omgivelser	8
	<i>Naturomgivelser</i>	8
	<i>Flerkulturelle omgivelser</i>	9
	<i>Religiøse omgivelser</i>	9
	<i>Språklige omgivelser</i>	10
	<i>Mediale omgivelser</i>	10
	<i>Økonomiske omgivelser</i>	11
	<i>Teknologiske omgivelser</i>	12
4.3	Strategiske prioriteringer	12
	<i>Strategisk organ</i>	12
	<i>Grunnleggende forskning – og samfunnsrelevans</i>	12
	<i>Anvende humaniora</i>	13
	<i>Forskning – og møteplasser</i>	13
	<i>Prioriteringer</i>	14

5	Internasjonalt samarbeid	15
5.1	Virkemidler og tiltak for å støtte internasjonalisering.....	15
6	Kommunikasjon og formidling	17
6.1	Generell informasjon og kommunikasjon om programmet.....	17
6.2	Vitenskapelig formidling.....	18
6.3	Brukerformidling.....	18
6.4	Allmennrettet formidling.....	18
7	Forholdet til andre relaterte virkemidler i Forskningsrådet	19
7.1	SAMKUL og Store programmer	19
7.2	Tematiske grenseflater med andre programmer	21
8	Budsjett	22
9	Styring og organisering	23
9.1	Programstyre	23
9.2	Programplan	23
9.3	Programadministrasjon.....	24
	<i>Programmets adresse</i>	24
	<i>Hjemmeside</i>	24

1 Sammen drag

Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger - SAMKUL (2011 – 2020) er et nytt forskningsprogram som skal supplere og utfordre eksisterende kunnskapsregimer, og bidra med nye perspektiver og innsikter på særlig samfunnsrelevante områder.

Dagens samfunnsutvikling preges av globale strømninger og store teknologiske, demografiske og kulturelle endringer. For å gjøre samfunnet bedre beredt til å møte de store samfunnsutfordringene og mulighetene som følger av dette, er det behov for et *utvidet* kunnskapsgrunnlag: En bred forståelse av også de *kulturelle forutsetningene* for samfunnsutviklingen. Dette vil gi ny innsikt og supplere de økonomisk-instrumentelle og teknisk-naturvitenskapelige kunnskapsbasene som i dag i stor grad regnes som gyldige grunnlag for samfunnsmessige veivalg.

De komplekse samfunnsutfordringene og kunnskapsbehovene bør møtes med tverr- og flerfaglig samarbeid mellom humanister og samfunnsvitere og forskere fra andre fagområder. SAMKUL vil initiere forskning som relaterer seg til miljøer med makt til å påvirke retningene som samfunnet beveger seg i. Det er også et mål å styrke kommunikasjon og formidling på tvers av faggrenser og sektorer.

SAMKUL vil tematisk fokusere på *samspeillet* mellom menneske og omgivelser. I relasjonene mellom menneske/samfunn og de naturlige og sosialt skapte omgivelsene ligger det problemfelt og utfordringer hvor særlig humanistiske forskere – i nye konstellasjoner – kan utvide vår forståelse av samfunnsutviklingen og dermed også grunnlaget for å handle i verden.

SAMKUL vil utforske dette samspeillet innenfor følgende hovedtemaer

- Naturomgivelser
- Flerkulturelle omgivelser
- Religiøse omgivelser
- Språklige omgivelser
- Mediale omgivelser
- Økonomiske omgivelser
- Teknologiske omgivelser

2 Bakgrunn

2.1 Strategiske perspektiver

Nytt hovedinnsatsområde for forskning

Forskningsrådets strategi 2009 – 2012, *I front for forskningen*, understreker at

“[det]er nødvendig med en koordinert humanistisk og samfunnsvitenskapelig innsats rettet mot samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger, for å utfylle de mer instrumentelt orienterte hovedinnsatsområdene...”.

Temaområdet Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger er så viktig at Forskningsrådet ønsker å “gjøre det til et nytt nasjonalt hovedinnsatsområde”. SAMKUL-programmet er et virkemiddel for å realisere strategien på dette punktet. Programmet vil videre bidra til å nå Forskningsrådets mål om å styrke satsingen på langsiktig grunnleggende forskning og høy kvalitet i forskningen, målsettinger som også Forskningsmeldingen vektlegger.

Dagens samfunnsutvikling preges av globale strømninger og store teknologiske, demografiske og kulturelle endringer. For å gjøre samfunnet bedre beredt til å møte de store samfunnsutfordringene og mulighetene som følger av dette, er det behov for et *utvidet* kunnskapsgrunnlag: En bred fortolkning, forståelse og forklaring av også de *kulturelle forutsetningene* for samfunnsutviklingen. Dette vil gi nødvendig, ny innsikt og supplere de økonomisk-instrumentelle og teknisk-naturvitenskapelige kunnskapsbasene som i dag i stor grad regnes som gyldige grunnlag for samfunnsmessige veivalg. Kunnskap om de sosiale og kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen gir redskaper til å handle på tunge samfunnsområder og forskningsfelt. Kunnskap er med andre ord *selv* en sentral drivkraft i og forutsetning for samfunnsutviklingen.

Ulike fag- og kunnskapsregimer stiller ulike typer spørsmål til, og gir ulike svar på, de store samfunnsutfordringene. Humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning utfyller andre fagområders kunnskap og praksis blant annet gjennom bidrag til samfunnets og menneskenes selvforståelse. Et utgangspunkt for SAMKUL er at det særlig innenfor humaniora finnes kunnskap og perspektiver som kan utvide forståelsen av samfunnsutviklingen og dens kulturelle forutsetninger, knyttet til studier av samspillet mellom mennesket og omgivelser. Samtidig må de komplekse samfunnsutfordringene og kunnskapsbehovene i stor grad møtes med tverr- og flerfaglig samarbeid, både mellom humanister og samfunnsvitere og forskere fra andre fagområder. Ambisjonen med SAMKUL er derfor å frambringe kunnskap som kan supplere og utfordre eksisterende kunnskapsregimer, og bidra med nye perspektiver og innsikter på særlig samfunnsrelevante områder.

Internasjonal forskningskontekst

De store samfunnsutfordringene gir ulike nasjonale og lokale utslag. Lokalt uttrykte samfunnsutfordringer og -endringer tilhører prosesser av ofte langt større omfang. Likeledes er kultur ikke noe som føyer seg etter nasjonalstatens grenser. Internasjonale og transnasjonale og komparative perspektiver er nødvendige for å møte samfunnsutfordringene.

Et SAMKUL-program vil derfor kunne studere kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen i andre kontekster enn de nasjonale.

En satsing på forskning om samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger i regi av Norges forskningsråd har sine paralleller på internasjonalt nivå. Både EU og European Science Foundation (ESF) har tatt initiativer til å styrke forskning på de kulturelle dimensjonene. EUs 7. rammeprogram satser på forskning om samfunnsmessige utfordringer i Europa, knyttet til blant annet kultur, identitet og språk, innenfor de tematiske utlysningene under ”Cooperation”. I ESF finnes flere initiativer for å fremme forskning om kultur, språk og forståelse. Gjennom ulike aktiviteter som støtter opp under ERA (European Research Area), satses det på forskning om kreativitet og innovasjon, kulturelt mangfold og kulturmøter, blant annet gjennom felles utlysninger og såkalte joint programmes. Eksempler på dette siste er ERA-nettverket HERAs “Cultural Dynamics: Inheritance and Identity” og “Humanities as a Source of Creativity and Innovation, og NORFACE- nettverkets “Re-emergence of Religion as a Social Force in Europe”. Disse internasjonale initiativene har det til felles med SAMKUL at de er vokst fram av en erkjennelse av at utvidet kunnskap om språk og kultur er nødvendig for å møte komplekse samfunnsutfordringer.

Interessenter og brukere

SAMKUL henvender seg til forskere innenfor humaniora, i tillegg til at programmet er aktuelt for deler av samfunnsvitenskapen. Mange av SAMKULs problemstillinger krever en fler- og tverrfaglig tilnærming, og programmet inviterer til prosjekter hvor humanister og samfunnsvitere samarbeider med naturvitere, teknologer, medisinere og andre på tvers av gamle fakultetsgrenser.

SAMKUL handler om grunnleggende kunnskapsutvikling på viktige områder for samfunn og samfunnsutvikling. Den kunnskapen som vinnes i programmet vil være relevant og anvendbar for politikkutvikling og forvaltning, nærings- og arbeidsliv, for interesseorganisasjoner, media, forskningspolitikk og allmennhet. Dialog og kommunikasjon vil være viktig, ikke minst i en oppstartsperiode. Langsiktig kompetanseoppbygging – basert på kunnskap om samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger – kan derfor være like aktuelt for Nærings- og handelsdepartementets brede sektoransvar som for Kultur-, Forsvars- eller Fiskeridepartementet. Programmets volum, omfang og gjennomslag vil avhenge av at ulike sektordepartementer ser nødvendigheten av SAMKUL-relatert kunnskap for sine områder.

Forhistorie

Forskningsrådet har siden slutten av 2008 arbeidet med en avgrensning av innsatsområdet Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger. Blant annet leverte Forskningsrådet et innspill til Kunnskapsdepartementets arbeid med Forskningsmeldingen *Klima for forskning* i 2009. Forskningsmeldingen ga støtte til å arbeide for en bredere kunnskapsbase i møtet med de store samfunnsutfordringene: Meldingen påpeker kunnskapsbehov innenfor for eksempel språk, kultur, religion og historisk endring, og legger vekt på kulturelle begrunnelser for forskning. Gjennom målet om å bidra til en utvidet kunnskapsbase for samfunnsmessige veivalg, vil SAMKUL også kunne bidra med relevant og fruktbar innsikt når det gjelder de store samfunnsutfordringene som Forskningsmeldingen setter opp – eksempelvis natur- og klimaendringer og demografiske utfordringer.

Innsatsområdet Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger har delvis sin bakgrunn i Nasjonal strategi for humanistisk forskning, som Forskningsrådet utarbeidet i 2008. Humaniorastrategien understreker at samfunnet er avhengig av en bred humanistisk kunnskapsbase, blant annet som beredskap i møtet med store kulturelle endringer:

“Globaliseringsprosesser er ikke bare økonomiske og teknologiske, men også individuelle, sosiale og kulturelle, slik debatten om det flerkulturelle Norge viser. Derfor er kunnskap om språk, kultur og historie viktigere enn noensinne, slik at vi kan forstå og fortolke globaliseringsprosessene.” (s. 2)

Avgrensingen av Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger som innsatsområde må også ses i sammenheng med midtveisevalueringen av virkemiddelet Store programmer i Forskningsrådet¹. Midtveisevalueringen dokumenterte et “underforbruk” av humanistisk og samfunnsvitenskapelig forskning i de store programmene, og anbefalte økt fokus på tverrfaglighet og integrering av humaniora og samfunnsfag i programmene. En viktig ambisjon for SAMKUL er å inngå i gjensidig berikende dialog med de store programmene i felles innsats for å møte sentrale samfunnsutfordringer, blant annet gjennom en økt bruk og integrering av humanvitenskapelige perspektiver.

SAMKUL-programmet skal være et viktig element i å styrke forskningen innenfor det bredere *innsatsområdet* Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger. For å få fram ny og konsentrert innsats, har programmet derfor en klarere avgrensning enn det bredere innsatsområdet. Som et ledd i programforberedelsene arrangerte Forskningsrådet et seminar med 30 inviterte forskere i juni 2010. Blant annet på bakgrunn av seminaret og en intern arbeidsprosess utarbeidet Forskningsrådet en faglig plattform for SAMKUL-programmet. Plattformen ble vedtatt i Divisjonsstyret for vitenskap (DSV 76/2010) som grunnlag for et SAMKUL-program og følgelig for utarbeidelsen av en programplan. Det ble videre vedtatt å opprette et planutvalg som skulle utarbeide programplanen. Planutvalget ble oppnevnt februar 2011, med virkeperiode fram til juni 2011.

2.2 Hva gjøres i dag?

Forskningsrådet foretok i 2009 og 2010 en analyse av egen prosjektportefølje med sikte på å kartlegge omfanget av forskning som var relevant for SAMKUL som et bredt innsatsområde. Gjennomgangen viste at det i 2008 og 2009 ble brukt henholdsvis 109 og 119 mill. kr til forskningsprosjekter med en viss SAMKUL-relevans, hvorav vel 20 % ble vurdert som ganske relevante. Disse prosjektene finnes i en rekke programmer og aktiviteter, hvor fri prosjektstøtte innenfor humaniora og samfunnsvitenskap og programmer innenfor kulturforskning og migrasjons- og integreringsforskning var de viktigste.

Kartleggingen av prosjektporteføljen viser at forskning på SAMKUL-området ikke oppstår i og med dette programmet. Internasjonalt er det en økt interesse for humanistiske perspektiver i store forskningsprogram. Samtidig viser porteføljeanalysen at det er langt mellom forskningsprosjekter hvor kulturelle forutsetninger for samfunnsutviklingen er *utgangspunktet* for studier og analyser. Mange av prosjektene i kartleggingen kan bidra til å bygge opp et kunnskapsmessig omland rundt SAMKUL-programmet. Men disse prosjektene kan likevel

¹ Store forskningsprogrammer på de nasjonale innsatsområdene prioritert i forrige og gjeldende Forskningsmelding, innenfor havbruk, olje og energi, klima, funksjonell genomforskning, IKT og nanoteknologi.

ikke erstatte et SAMKUL-program som har som sin primæroppgave å analysere relasjonene mellom mennesket og dets historiske, språklige, religiøse, estetiske og etiske omgivelser.

3 Mål for programmet

3.1 Hovedmål

SAMKUL skal bidra med forskningsbasert kunnskap om de kulturelle forutsetningene for dagens samfunnsformasjon og den videre samfunnsutviklingen. Forskningen skal bidra til å styrke og utvide kunnskapsbasen for å stå bedre rustet til å møte dagens og morgendagens store samfunnsutfordringer.

For å oppnå dette vil programmet stimulere og utvikle

- langsiktig og grunnleggende forskning av høy kvalitet innenfor programmets prioriterte områder
- forskning som utvider sine tradisjonelle gjenstandsområder
- forskning som anlegger nye perspektiver, både når det gjelder tverr- og flerfaglighet, teoretisk rammeverk og empiriske metoder
- forskning som er internasjonalt orientert og komparativ
- forskning som bidrar til langsiktig kunnskapsoppbygging for samfunnsmessige veivalg
- forskning som taler til miljøer med makt til å påvirke retningene som samfunnet beveger seg i
- arenaer og møteplasser for kommunikasjon og samarbeid mellom forskere og mellom forskere og brukere

3.2 Forskningens delmål og resultatmål

Programmets hovedmål om å bidra med nye perspektiver og innsikter på særlig viktige samfunnsområder operasjonaliseres gjennom å

- støtte solide fagmiljøer gjennom tildeling av forskningsmidler til godt integrerte forskningsprosjekter med klart definert forskningsledelse, gjerne fler- og tverrfaglige
- bidra til økt bruk av og debatt om forskningen i programmet
- styrke kommunikasjonen med og mellom forskere fra ulike fagområder, brukere og interessenter, herunder politiske myndigheter og forvaltningen, interesseorganisasjoner, arbeids- og næringsliv og medier
- fremme internasjonalisering av forskningsagendaen, herunder å stimulere til økt internasjonalt forskningssamarbeid
- legge til rette for økt vitenskapelig publisering fra forskningen på området
- styrke humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver i de nasjonale hovedinnsatsområdene for forskning
- styrke humanistisk forskning som engasjerer seg utenfor fagområdets tradisjonelle forskningsområder

4 Prioritering av forskningsområder og -oppgaver

4.1 Perspektivet

Kultur som forutsetning

Kultur som forutsetning skal i SAMKUL-sammenheng først og fremst forstås som *den horisonten ulike grupper og individer tenker, kommuniserer og agerer innenfor*; et komplekst sett av menneskers språk, uttrykksformer, normer, verdier, ideer og adferd. Kultur gir på denne måten rammer og begrensninger for hva som kan tenkes og derigjennom for handling, og kan slik fungere som *forutsetning* for samfunnsutvikling og samfunnsformasjon. Dette kan analyseres relasjonelt ved å fokusere på menneskers interaksjon med sine *omgivelser*. Analysene vil gjennom et *begrep om tid* kunne vektlegge så vel fremtid, som nåtid og fortid.

I et *diakront* perspektiv – i et *lengdesnitt* – må kulturelle forutsetninger forstås historisk og temporalt. Forutsetninger vil være noe som går forut for noe annet, faktorer i en tilblivelsesprosess. På hvilke måter slike historiske faktorer virker inn på samfunnsutviklingen – som årsaker, materiale eller mønstre – må avgjøres i det enkelte empiriske tilfellet.

I et *synkront* perspektiv – i et *tverrsnitt* – finnes de kulturelle forutsetningene ikke lenger forut for, men er integrert i de fenomener, faktorer og prosesser som oppsummerende kan kalles samfunnsutviklingen. Det synkrone perspektivet kan avdekke mønstre, myter og strukturer som en iboende del av den pågående samfunnsutviklingen.

I tillegg kan man tale om en *tredje tidsdimensjon*: Forutsetningene påvirker også framtiden. En bredere forståelse av historiens mangfold og pågående kulturelle prosesser, som rammevilkår og føringer for *framtidig* samfunnsutvikling, vil gjøre så vel samfunnsborgere som beslutningstakere bedre i stand til å tenke gjennom *flere* alternative *ønskede og uønskede* framtider. Forståelse av samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger gir grunnlag for nyanserte forestillinger om framtiden, og styrker evnen til å forutse konsekvenser av konkrete valg som tas på ulike nivåer.

Endring og kontinuitet, brudd og treghet

Tidsperspektivene understreker at man kan snakke om *flere* samfunnsutviklinger. I samfunn preget av raske, gjennomgripende og radikale endringer, kan det samtidig finnes mange kultur- og samfunnsforhold som preges av treghet og kontinuitet. Samfunnsutviklingen er ikke en lineær, ensartet prosess som går overalt og samtidig, i et jevnt tempo, i én retning. Tvert imot er en hel rekke ”tider” eller historiske prosesser i spill på samme tid, noen går fortere, noen går saktere, noen peker inn i framtiden, noen tilbake i fortiden. Ikke minst kan de ulike retningene, tidene og utviklingsprosessene variere mellom sektorer, institusjonelle felt eller mellom kulturelle og geografiske kontekster, både innenfor og mellom land. Dette kan igjen kobles til makt og interesser av ulik art og gjennomslagskraft.

Samfunnsutviklingen utfolder seg slik innenfor høyst forskjellige tidshorisonter, som både kan gi grobunn for her og nå-politikk som følge av dagens medieoppslag, så vel som for

langtskuende perspektiv når det gjelder for eksempel klimadebatter og digitalisering av kulturarven i et tusenårsperspektiv. De kulturelle forutsetninger fungerer som tanke- og kommunikasjonshorisonter; de påvirker hvordan mennesket ser og forstår verden omkring seg, og de setter rammer for hvordan folk handler og samhandler i sine nære og fjerne omgivelser.

4.2 Prioriterte tematiske områder: Samspillet mellom menneske og omgivelser

SAMKUL anlegger følgende overordnede perspektiv for studier av de kulturelle forutsetningene: Kultur analyseres som tankesett og kommunikasjonsmønstre som via en forståelse av tid fungerer som forutsetninger for samfunnsutviklingen. Som ramme rundt disse forskningsområdene står *samspillet mellom menneske og omgivelser*.

Mennesker og samfunn er uløselig knyttet til sine omgivelser gjennom komplekse og sammenvevde relasjoner. Omgivelser kan være både materielle og ikke-materielle. Mennesket skaper sine omgivelser, og skapes samtidig av dem, gjennom prosesser av internalisering, eksternalisering og materialisering. Dette samspillet skal SAMKUL utvide forståelsen av. De omgivelsene som er valgt ut i SAMKUL har det til felles at de i samspill med menneskelig aktivitet utgjør viktige betingelser for hvordan samfunnet utvikler seg. Det er de kulturelle dimensjonene i dette som skal undersøkes.

De omgivelsene som SAMKUL-programmet konsentreres om, inngår alle som elementer i de samfunnsutfordringene som er omtalt tidligere. Omgivelsene – det vil si de samspillene som foregår i og med disse – kan studeres hver for seg, eller i kombinasjon med hverandre; grenseflatene er mange. Makt og interesser, institusjonelle aktører, strukturer og andre kollektive størrelser, er i varierende grad innvevd i omgivelsene og i samspillet med dem. På denne måten virker de som kontekster for de kulturelle forutsetningene som skal studeres. Utforskningen av det interaktive forholdet mellom menneske og omgivelser kan skape behov både for tilnærminger på tvers av etablerte disiplingrenser og for teoretiske og metodiske nyorienteringer.

Naturomgivelser

Store globale og lokale utfordringer knyttes til naturomgivelser på flere måter: Klimakrisens menneskeskapt dimensjon sees ofte som uttrykk for at menneskelig aktivitet forvandler kloden på en uheldig måte. Matvarekrisen søkes løst gjennom mer effektive måter å omdanne omgivelsene til menneskelig føde på. I begge tilfeller blir “naturen” forstått som noe adskilt fra det menneskelige.

Skillet mellom natur og samfunn, eller mellom natur og kultur, har dype røtter i europeisk tenkemåte, og preger også samfunnsinstitusjoner, vitenskapsorganisering, verdivurderinger og språk. Skillet er så grunnleggende at vi knapt kan tenke om omgivelsene uten at vi deler det opp i noe “naturlig” og noe “menneskeskapt”. Dette er også utgangspunktet for naturvitenskapelig tenkemåte, og utgjør dermed et fundament for vårt samfunns kunnskapsproduksjon.

Samtidig overskrides stadig grensene mellom natur og samfunn, som for eksempel i den moderne medisins nye befrukningsmetoder og naturvitenskapens ulike genmanipuleringer.

Ny teknologi bidrar ofte til å utfordre grensene, om det nå gjelder moderne fiskeoppdrett, kyborgen, eller kroppen som kunstnerisk medium. Dette er også temaer i filosofi og litteratur. Men overskridelser er i seg selv ikke et nytt fenomen, noe foredling av dyreraser er ett av mange eksempler på.

I SAMKUL-sammenheng er det aktuelt å studere hvordan kulturelle forutsetninger knyttet til natur og naturomgivelser berører normative problemstillinger knyttet til det “å beherske” eller “å bevare”. Det kan også innebære å undersøke hvordan natur-virkeligheter har blitt skapt og skapes, gjennom dagligdagse metaforer, ulike språklige og kunstneriske uttrykk eller tallteknologier som for eksempel statistikk. Hva er det kulturelle grunnlaget for samfunnsmessige håndtering av spørsmål om natur og teknologi, og hvordan varierer dette i tid og rom? Hvordan kan vi forstå menneskenes plass, ikke bare som en trussel mot naturen, men som medskapere av de komplekse samspill som mennesker inngår i?

Flerkulturelle omgivelser

Globalisering innebærer at individers og gruppers identitet dannes på tvers av tradisjonelle tilhørighetsforhold som familie, lokalmiljø og nasjonalstat, og i større grad baseres på felles ideer, interesser og verdier i formelle og uformelle nettverk over landegrensene.

De moderne folkevandringene – internasjonal migrasjon – er en sentral faktor i utviklingen av flerkulturelle samfunn. Mange lever i dag side om side med mennesker som har andre preferanser, verdier og atferd knyttet til språk, etnisitet, seksualitet, kulturuttrykk, økonomisk tilpasning, religiøsitet og bosettingsmønstre. Samtidig bidrar utdanning, urbanisering, medierevolusjon og utbredte internasjonale populærkulturelle uttrykksformer til likhetstrekk på tvers av grenser. Ulike former for globalisering og forestillinger om et flerkulturelt samfunn gir et mangfoldig sett av utfordringer innenfor de fleste av samfunnets sektorer og sfærer, og tilsvarende muligheter for samfunnsendring.

I SAMKUL-sammenheng vil et viktig spørsmål være hvordan globalisering og kulturell kompleksitet bidrar til å skape nye forutsetninger for samfunnsutviklingen. Forbundet med dette er spørsmålet om hvilke nasjonale forutsetninger og kulturelle særtrekk og mønstre som fremmer integrasjon, og hvilke som motvirker det.

SAMKUL søker økt kunnskap om nye kulturelle praksiser som forhandles og utvikles innenfor arenaer som for eksempel kunst, idrett, foreningsliv og andre av hverdagslivets møteplasser. Det er også relevant å undersøke hvordan tillit, tilhørighet og oppslutning om sentrale samfunnsverdier skapes, vedlikeholdes og endres i kulturelt mangfoldige samfunn.

Religiøse omgivelser

Økende religiøs pluralisme kjennetegner moderne vestlige samfunn og bidrar til en aktualisering og en politisering av religion. Religiøse problemstillinger inngår ofte i debatter og konflikter knyttet til for eksempel kjønnsroller, bioteknologi og forholdet mellom kollektive og individuelle rettigheter. Religion synes på den ene siden å ha status som dannelse og bidrag til samfunnets sammenhengskraft, og på den andre siden som ødeleggende, konfliktskapende, reaksjonært og en barriere for integrasjon, likestilling og utvikling. Det trengs mer kunnskap om hvordan religionsfeltet aktualiserer identitetspolitiske spørsmål, deriblant konstruksjon av nasjonal identitet, tilhørighet og fiendebilder.

Det er i SAMKUL-perspektiv aktuelt med forskning på hvilke virkelighetsforståelser som ligger til grunn for disse fenomenene. Hvilke føringer kan de tenkes å legge for offentlig debatt, politikktutforming og samfunnsutvikling? I et synkront perspektiv vil det også være aktuelt å undersøke hvordan ulike forståelser av religion ligger til grunn for hverdagslig så vel som rituell praksis.

Overgripende er det behov for mer nyanserte bilder av samtidsreligiøsiteten og de mulige implikasjonene av denne når det gjelder samfunnsutviklingen. Dette gjelder de organiserte religionssamfunnene så vel som nyåndelige strømninger og ulike alternative bevegelser, som synes å ha et stort og variert nedslagsfelt. Hva kan for eksempel omfanget av og oppslutningen om disse ha å si om vårt forhold til rasjonalitet og irrasjonalitet, kunnskap og vitenskap?

Språklige omgivelser

Språk er grunnleggende for erkjennelse, læring og handling. Kompetanse i og om språk, språkutvikling og kommunikasjon er en forutsetning for samhandling og deltakelse.

Globalisering stiller nye krav til språklig kompetanse og kommunikasjonsferdigheter, både i skrift og tale. Det gjelder for eksempel kommunikasjon på tvers av samfunn og kultur, internasjonalisering av arbeidsliv, og utvikling av nye verdensomspennende interaktive medier: Økende migrasjon gir nye utfordringer knyttet til flerspråklighet og varierende ferdigheter i samfunnets hovedspråk. Programmet søker utvidet kunnskap om hvordan slike utviklingstrekk skaper behov for nye typer språk- og kommunikasjonsferdigheter. Samtidig er det viktig å undersøke hvordan språklig mangfold gir nye muligheter for samhandling.

Språket er helt sentralt i det å forstå og definere verden. I SAMKUL-sammenheng er det viktig å få fram forskning om hvordan språk som retorikk og erkjennelse skaper virkelighet og derigjennom kunnskapshierarkier. SAMKUL ser et behov for forskning om hvordan og hvorfor noen former for språkbruk og kommunikasjon vinner fram, mens andre ikke vinner gehør.

Sammenliknet med tidligere, har mange mennesker i dag en helt annen tilgang til internasjonale kultur- og språkuttrykk via nye medier og populærkultur – og man kan lettere være en aktiv deltaker i ulike samfunn på tvers av ulike grenser. Språk- og leseferdigheter – *literacy* – i vid forstand er sentrale forutsetninger for utviklingen av moderne samfunn, og for den videre samfunnsutviklingen. Forskningsmiljøene på feltet bør her kunne bidra med relevant kunnskap om den rollen som språk, språktilegning og kommunikasjon spiller i de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen.

Mediale omgivelser

Mediene har stor betydning for utviklingen av kunnskap og for befolkningens normer, verdier og ideer. Mediene er bærere av kunst og kulturelle uttrykk, og de er en viktig næringsvei. I moderne, komplekse samfunn er stadig større deler av hverdagen *mediert*. Det er blant annet gjennom mediert kommunikasjon at ulike samfunnsutfordringer tematiseres.

Den globale utviklingen av medieteknologi gjør verden likere med hensyn til kunst, populærkultur, reklame, konsum og markedsøkonomi. Samtidig kan teknologisk utvikling gjøre det lettere å dyrke særpreg, avantgardisme, egen identitet og mangfold. Utviklingen av

forskjellige typer medier og kommunikasjonsteknologier kan gi forskjellige forutsetninger for hvordan vi som mennesker kan kommunisere og formidle, forstå og tenke og omgås hverandre. Vi skaper omgivelsene – teknologien – som igjen skaper og påvirker oss.

SAMKUL ønsker mer kunnskap om hvilke kulturelle forutsetninger som ligger til grunn for utviklingen og utbredelsen av nye medier og kommunikasjonsformer, og hvordan disse skaper nye forutsetninger. Relevante problemstillinger er blant annet hvordan bidrar mediene til nye kulturelle praksiser og samhandlingsformer, for eksempel mellom aktører i arbeidslivet, mellom staten og borgerne og i dagliglivet? Hvilken betydning har mediene (boken, fjernsynet, datamaskinen og mobiltelefonen) for hva som kan formidles og forstås eller hva som er troverdig og overbevisende? Samtidig reaktualiserer slike teknologiske forutsetninger sentrale spørsmål i humanistisk forskning om forholdet mellom form og innhold i menneskelig kommunikasjon.

Kunst er en form for mediert kommunikasjon. Kunstneriske og litterære uttrykk sees ofte som symptomer på den tid de er en del av. Men kunst er ikke bare et tegn på den tiden de er skapt i; den er knyttet til en tradisjon, en fortid som den ”gjentar” og den viser mot en framtid. Samtidig har kunstverk en eksistensiell problematikk som når lenger enn problemstillinger knyttet til én bestemt tid. SAMKUL ønsker å undersøke hvordan kunstverks utforskning av samspill mellom menneske og omgivelser gir større fortolknings- og forståelsesmuligheter av samfunnsutvikling enn det rådende kunnskapsbaser tradisjonelt gir rom for.

Økonomiske omgivelser

De økonomiske aspektene ved samfunnsutvikling handler om endringer i produksjon, distribusjon og forbruk av varer og tjenester og om former for økonomisk verdsetting. Opprinnelig ble begrepet økonomi (fra gresk; *oikonomia*) brukt om arbeidsdeling og administrasjon i en husholdning, mens det nå innbefatter lokale så vel som globale forhold.

Ulike samfunn og kulturer gir forskjellige forutsetninger for utvikling av arbeids- og næringsliv, kreativitet og nyskaping og statens involvering i økonomi og samfunnsnivå, velferd o.a. Prinsipper for hvordan verdier skal forvaltes hviler ofte på et kulturelt fundament, og får ulike uttrykk, enten det gjelder å forvalte verdiene fra oljeutvinning gjennom investeringer utenlands (det norske oljefondet), og dermed “spare” til framtidige generasjoner, eller det islamske forbudet mot å ta renter. Dette er eksempler på at grensene mellom stat og marked, mellom hva som kan eies/kjøpes, og hva som forvaltes etter andre prinsipper, ikke er absolutte, men gjenstand for forhandling og kulturell variasjon.

I kjølvannet av en rekke store etiske kriser i internasjonalt næringsliv de siste tiårene, har kultur- og samfunnsforskere satt søkelys på grunnleggende antakelser og premisser for økonomisk organisering. I SAMKUL-sammenheng er det blant annet relevant å undersøke hvordan tesen om at mennesket dypest sett er rasjonelt nyttemaksimerende – *homo economicus* – reproduseres og virker styrende på samfunnsutviklingen. Diakron og synkron komparativ forskning på ulike former for økonomisk tenkning kan gi nye perspektiver på bærekraftig samfunnsutvikling. SAMKUL ønsker blant annet å undersøke hvilke kulturelle forutsetninger som har ført til økonomiens og markedsbegrepets dominerende posisjon innenfor samfunnsplanlegging og politikktutvikling.

Teknologiske omgivelser

Samspillet mellom teknologiske omgivelser og samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger er komplekst. Teknologi blir skapt innenfor visse etablerte samfunnsmessige strukturer og kulturelle sammenhenger – og er dermed alltid preget av sin samtid. Men teknologiske nyvinninger gir også muligheter for “kvantesprang” gjennom nye muligheter for menneskelig praksis. Ny teknologi innenfor medisin kan lindre smerte og forlenge liv, mens ny informasjons- og kommunikasjonsteknologi gjør det mulig å etablere samtidighet og nærvær i relasjoner som tidligere var preget av avstand i tid og rom. Slik er teknologien både forutsigelig og uforutsigbar, og implikasjonene kan være uventede og gi nye utfordringer.

Eksempler på dette er problematikken omkring overvåking, sikkerhet og kontroll knyttet til lagring av elektronisk informasjon. Et annet eksempel er bioteknologisk forskning og genteknologi. Et tredje eksempel er utformingen av romlige omgivelser og sosialitet, som former og endrer samspillene mellom mennesker og de skapte fysiske omgivelsene. Hvordan man utformer disse har i høy grad sammenheng med kulturelt etablerte forestillinger og kunnskaper om estetikk, form og funksjon, materialer, teknologi og tradisjon – og er selvsagt viktige for samfunnsutviklingen.

SAMKUL ønsker ny kunnskap om samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger slik det utspiller seg i samspill med teknologiske omgivelser. Teknologiske omgivelser favner vidt og omfatter så vel hverdagsteknologi som avansert teknologisk innovasjon, robuste og stabile fysiske formasjoner og nyvinninger. Å studere kulturelle forutsetninger kan i denne sammenhengen åpne for studier av hvordan utvikling av ny teknologi på ulike felt er forankret i – og samtidig utfordrer – samfunnsmessige formasjoner og kulturelle praksiser. Dette er problemfelt som kan innebære analyser av så vel praktiske som teoretiske kunnskapstradisjoner knyttet til teknologi og naturvitenskap og samspillet mellom disse og samfunnsutviklingen. Et annet relevant problemfelt er knyttet til hvordan teknologi avgrenses og defineres som motsats til for eksempel natur, eller til det menneskelige, og hvordan slike skillelinjer utfordres, blant annet gjennom livsvitenskap (life science). Det er videre interessant å utforske hvilke konsekvenser ny teknologi har for selvforståelser, kunstneriske uttrykk, arkitektur og samfunnsplanlegging og vitenskap.

4.3 Strategiske prioriteringer

Strategisk organ

Programstyret vil være Forskningsrådet strategiske og utøvende organ på det forskningsområdet som SAMKUL-programmet dekker. I det følgende gis noen refleksjoner rundt programmets strategiske prioriteringer og ulike oppgaver, jf. mål og delmål i kapittel 3. I arbeidet med å sette disse og andre deler av programplanen ut i livet, må programstyret foreta valg og avveininger ut fra de begrensninger og muligheter som blant annet programmets budsjettvolum gir. En annen strategisk oppgave for programstyret er å utvikle Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger som innsatsområde for norsk forskning.

Grunnleggende forskning – og samfunnsrelevans

SAMKUL-programmet skal utvikle grunnleggende kunnskap gjennom å utforske de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen. SAMKUL skal være samfunnsrelevant i den forstand at de grunnleggende forståelsene, fortolkningene og forklaringene av de kulturelle forutsetningene som framskaffes vil være fruktbare og nyttige for politikutvikling

på en lang rekke områder, så vel som for det offentlige ordskiftet om samfunnsmessige veivalg. SAMKUL ønsker med andre ord at humanister og andre, med basis i sin kompetanse og med fagområdets perspektiver, begreper og modeller, bidrar til en utvidet kunnskapsbase som vil styrke samfunnets evne til å ta i tu med dagens og morgendagens store samfunnsutfordringer.

SAMKUL ønsker ikke å overdrive skillet mellom grunnleggende forskning og anvendt eller handlingsrettet forskning. Det er ingen iboende motsetning mellom SAMKULs langsiktige innretning og prioriteringen av forskning av høy kvalitet på den ene siden, og målene om å være relevant og nyttig for beslutningstakere, politikktvklere og andre brukere og den offentlige debatten. I programmet forstås dette som komplementært og noe som understøtter høy kvalitet i forskningen.

Anvende humaniora

SAMKULs hovedmål er å få fram ny viten på viktige samfunnsområder. Programmets tematiske innretning vil bety gode muligheter for en styrking og utvikling særlig av humanistisk forskning, i tillegg til deler av samfunnsvitenskapen. Forskningsprogrammets rammer innebærer at forskningsmiljøene må spørre seg om hvordan deres kompetanse kan rettes inn mot de spørsmål rundt samfunnsutvikling som SAMKUL etterspør. I tillegg må SAMKUL-programmet bidra til det arbeidet som er i gang internasjonalt og i Forskningsrådet når det gjelder en sterkere integrering av humaniora og samfunnsvitenskap i mange av de store programmene.

Forskning – og møteplasser

Programmets midler vil i hovedsak bidra til ny forskning innenfor programmets prioriterte områder, slik disse er beskrevet ovenfor. Det vil bli utlyst midler til forskerstyrte prosjekter, i hovedsak forskerprosjekter. Programstyret vil ta stilling til hvor mye vekt som vil bli tillagt rekruttering i de konkrete utlysningene i programperioden. Senere vil man også kunne vurdere om andre støtteformer og virkemidler, som mer direkte involverer og forplikter brukere i prosjektutvikling og -gjennomføring, skal tas i bruk. Internasjonalt samarbeid og internasjonal orientering vil som hovedregel være viktig i SAMKUL-forskningen.

Mange av de områdene som SAMKUL ønsker å belyse krever både et samarbeid på tvers av gamle fakultetsgrenser og at de primære forskermålgruppene – humaniora og deler av samfunnsvitenskapen – egner seg til nye problemstillinger og spørsmål. Programmet vil derfor bruke betydelige midler på arrangementsstøtte og på annen måte stimulere til møteplasser, nettverk og andre samarbeidsarenaer. Dette vil være særlig viktig i programmets etablerings- og oppstartfase. Gitt SAMKULs mål om samfunnsrelevans og ønsket om å bidra til forskningsbasert politikktvikling, vil programmet på ulike måter legge til rette for kommunikasjon og formidling med aktører utenfor forskningssystemet, både i egen regi og i regi av forskningsmiljøer og andre. Programmet vil med andre ord ta i bruk en bred vifte av virkemidler og støtteformer.

Prioriteringer

Med bakgrunn i programmets målsettinger, forskningsperspektiv og prioriterte forskningsområder, vil programmet legge disse strategiske prioriteringene til grunn for sin virksomhet:

- Programmet vil generelt prioritere prosjekter av høy kvalitet som kan bidra til å utvikle og styrke gode forskningsmiljøer, og gjennom dette bygge brede og kompetente kunnskapsbaser på SAMKUL-feltet. En søknadsbehandling basert på internasjonale fagfellers vurdering av vitenskapelig kvalitet og programstyrets vurdering av relevans og helhetlige behandling skal sikre høy standard på forskningen
- Programmet vil oppfordre til prosjekter som ser forskningsområder på tvers og i sammenheng og hvor flere forskningsinstitusjoner samarbeider. Tverr- og flerfaglige studier vil kunne belyse temaer og problemstillinger på nyskapende måter, og det oppmuntres til slike
- Programmet vil stimulere til møteplasser og samarbeidsarenaer mellom forskere fra ulike fagområder og mellom disse og relevante brukere og interessenter. Dette for blant annet å stimulere til samarbeid og nettverk, prosjektutvikling og en styrket formidling og kommunikasjon fra og rundt forskningen
- Programmet vil stimulere til prosjekter som tar for seg problemstillinger av betydning for politikere, forvaltning og øvrige sentrale aktører, og slik bidra til politikkutvikling
- Programmet vil prioritere forskning hvor relevant, realistisk og reelt internasjonalt samarbeid inngår. Dette kan gi bedre muligheter for gode komparative studier
- Programmet vil bidra til kompetansebygging innenfor SAMKULs områder, slik at disse blant annet blir godt representert når nye rekrutter skal bidra til det kommende generasjonsskiftet i norsk forskning
- Forskingen i SAMKUL skal være oppmerksom og bevisst på når kjønnsdimensjonen og andre variabler som kjennetegner individer og grupper bør trekkes inn i analysene.
- Innenfor programplanens tematiske områder vil programstyret kunne angi mer spesifikke prioriteringer i de konkrete utlysningene av forskningsmidler
- Programstyret vil holde det åpent om man på et senere tidspunkt vil være proaktiv i forhold til spesielle fag- og forskningsmiljøer for å få til en best mulig dekning av programplanens mål og prioriteringer

5 Internasjonalt samarbeid

Gjeldende forskningsmelding framhever at all norsk forskning står i en internasjonal sammenheng. I Forskningsrådets nye internasjonale strategi (2012) understrekes det at internasjonalisering skal være en regulær og innarbeidet del av virksomheten i alle Forskningsrådets satsinger, og at ambisjonsnivået skal tilpasses den enkelte satsingen. Økt internasjonalisering er sentralt for å øke kvaliteten i norsk forskning samtidig som høy kvalitet igjen bidrar til økt internasjonal oppmerksomhet og gjennomslag.

Internasjonalisering omfatter både personrettet samarbeid forskere i mellom, norske forskeres utenlandsopphold og utenlandske gjesteforskere til norske miljøer. Formalisert samarbeid mellom forskningsmiljøer og -institusjoner, deltakelse i det europeiske forskningsområdet og i internasjonale forskningsprogrammer finansiert av EU og ESF, samt Joint programme initiatives (JPI), er også viktige internasjonaliseringstiltak.

SAMKULs innretning har paralleller i en rekke internasjonale initiativer som utforsker kulturdimensjonene, også med tanke på å utvikle grunnleggende kunnskap for politikktutvikling. Flere av disse initiativene er nærmere omtalt i kapittel 2 og representerer potensielle samarbeidspartnere for SAMKUL, både på program- og prosjektnivå.

Internasjonalisering handler også om forskningen selv. Mange av samfunnsutfordringene er av internasjonal og global karakter, noe som fordrer et internasjonalt perspektiv. Dette innebærer at SAMKUL også åpner for komparativ forskning og utenlandsk empiri dersom forskningen gir ny og relevant kunnskap om de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen – slik dette defineres i programplanen og utlysninger.

5.1 Virkemidler og tiltak for å støtte internasjonalisering

Programmet vil kreve at prosjektene har et bevisst forhold til internasjonalisering og internasjonalt samarbeid. Alle prosjektene bør så langt mulig, avhengig av prosjektets tema og innretning, ha internasjonale samarbeidspartnere, delta i internasjonale nettverk eller legge opp til opphold ved en utenlandsk forskningsinstitusjon i løpet av prosjektperioden. Sentral prosjektinformasjon bør også foreligge på engelsk. Programmet vil legge til rette for internasjonalisering i prosjektene, gjennom bevilgning av forskningsmidler som støtter opp under prosjektenes internasjonale aktiviteter og for eksempel gjennom tildelinger av midler til forskernettverk med internasjonal deltakelse.

For å bidra til internasjonalisering, vil programmet legge til rette for følgende tiltak

- utenlandsopphold for SAMKUL-prosjektens stipendiater og forskere
- gjesteforskere i prosjektene
- deltakelse fra utenlandske ansatte i prosjektenes nettverk og seminarer med utenlandsk deltakelse
- internasjonal publisering

- tilskudd til deltakelse i felles internasjonale prosjekter eller til utarbeidelse av søknader til internasjonale utlysninger som ikke dekkes av Forskningsrådets PES-ordning²
- vurdere deltakelse i internasjonale programmer med SAMKUL-relevans

Programmet som sådan vil også kunne inngå i konkret samarbeid med utenlandske aktører, på bi- eller multilateralt nivå. All sentral informasjon på programmets hjemmeside skal oversettes til engelsk.

Norge har inngått avtaler med mange land om bilateralt forskningssamarbeid. Forskningsrådet har en del generelle tiltak og støtteordninger i så måte, blant annet knyttet til mobilitet, som prosjektene bør orientere seg i, jf. www.forskningsradet.no/internasjonalt.

² PES: Prosjektetableringsstøtte til å forberede søknader eller prosjektforslag rettet mot europeiske FoU-programmer som er åpne for norsk deltakelse.

6 Kommunikasjon og formidling

SAMKUL vil legge stor vekt på å utvikle møteplasser og annen kommunikasjon mellom forskere fra ulike fagområder og mellom forskere og brukere utenfor akademien. Ikke minst i en oppstartsfasen er dette avgjørende for å utvikle forskningsområdet. Det er forskerne og forskningsinstitusjonene som har hovedansvaret for formidling fra forskningen, men programmet har en viktig oppgave med å legge forholdene til rette for dette.

Dialog er en forutsetning for å oppnå de faglige målene for SAMKUL og for å gjøre programmet relevant hos ulike brukergrupper. Programmet vil prøve ut nye veier i arbeidet med kommunikasjonen til og fra programmet. I dette ligger blant annet å utvikle arenaer hvor kunnskap basert særlig på humanistisk forskning kan formidles til beslutningstakere på ulike nivåer, og dermed sikre et bredere kunnskapsgrunnlag for politiske valg innenfor ulike sektorer. På bakgrunn av dialog og samarbeid med forskningsmiljøer og brukere, som for eksempel departementer, vil programmet underveis i programperioden være åpent for å kunne ta inn nye forskningstemaer og problemstillinger, så sant dette faller inn under SAMKULs hovedperspektiv og -tematikk. På sikt kan man også se for seg en mer forpliktende brukermedvirkning i prosjektene.

Denne ambisjonen tilsier også et tettere samarbeid mellom SAMKUL og andre programmer og satsinger i Forskningsrådet. Særlig vil etablering av felles møteplasser med de store programmene være nyttig. SAMKUL bør også kobles mot eksisterende møteplasser der dette er hensiktsmessig. En slik kobling vil virke gjensidig berikende, gjennom å utvikle fagdisiplinene og bidra til økt tverrfaglighet. Dette vil i sin tur frambringe ny kunnskap med relevans, både for offentlig debatt om samfunnsutviklingen og for konkret politikkkutforming innenfor departementenes brede sektoransvar.

6.1 Generell informasjon og kommunikasjon om programmet

Programmets hjemmeside www.forskningsradet.no/samkul er en viktig kanal ut til forskere og forskningsmiljøer, offentligheten og relevante brukere. Hjemmesiden vil i tillegg til sentrale dokumenter, kontaktinformasjon og annen generell informasjon om programmet, inneholde oversikt over forskningsprosjektene, med sammendrag og kontaktinformasjon for disse. Oversikt over seminarer, konferanser og andre møteplasser, samt nyhetsartikler om og fra programmet og prosjektene, vil også publiseres på hjemmesidene.

SAMKUL vil lyse ut midler til møteplasser og samarbeidsarenaer for forskere, og for forskere og brukere i fellesskap. Dette vil særlig i tidlig i programperioden være viktig for videre konsolidering og styrking av programmet i fagmiljøene og også blant potensielle brukere, blant annet når det gjelder prosjektutvikling og fler- og tverrfaglig forskning. I forbindelse med utlysninger av forskningsmidler vil det være aktuelt for programmet å arrangere informasjonsmøter for søkere.

Kommunikasjon og dialog rundt programmets og forskningens innretning i en tidlig fase kan også sees på som forskningsformidling underveis i forskningsprosessen, for eksempel ved at

spørsmål og problemstillinger kan anspore til diskusjoner som i seg selv gir nyttig innsikt. Ut over dette vil SAMKUL legge til rette for forskningsformidling i mer tradisjonell forstand.

6.2 Vitenskapelig formidling

Artikler i vitenskapelige tidsskrifter og utgivelser på renommerte akademiske forlag vil være de viktigste vitenskapelige publiseringene. Dette sikrer og utvikler vitenskapelig kvalitet og setter norske forskere i kontakt med fagfeller andre steder og på andre områder. Planlagte bøker og artikler i ulike vitenskapelige genrer, og på forskjellige språk vil være et viktig kriterium i utvelgelsen av prosjekter.

En vitenskapelig tekst av høy kvalitet kan være godt leselig for andre enn de nærmeste fagfeller. Programmet vil legge til rette for å at forskere både kan publisere i relevante vitenskapelige kanaler og være aktive formidlere.

6.3 Brukerformidling

SAMKUL handler om grunnleggende kunnskapsutvikling på viktige områder for samfunns- og politikktutvikling i bred forstand, og vil kunne ha mange potensielle brukere og interessenter ut over forskningsmiljøene. Det er derfor ikke ett spesifikt departement eller forvaltningsorgan som har SAMKUL som hovedansvarsområde.

De enkelte prosjektene som programmet finansierer, vil likevel kunne ha bestemte målgrupper av brukere. SAMKUL vil stimulere prosjektene til å kommunisere aktivt med disse og målrette formidlingen av forskningen. Føringer for dette vil bli utdypet i en egen kommunikasjons- og formidlingsplan og i utlysninger. Like viktig som formidling av forskningsresultater i prosjektenes avslutningsfaser, er dialog og samhandling med relevante brukere underveis i programperioden, for eksempel når det gjelder forskningstemaer og diskusjon av foreløpige funn, formidlingstiltak og organisering av møteplasser.

6.4 Allmennrettet formidling

Forskningsrådets programmer er forpliktet til å bidra med forskningsbasert kunnskap om viktige samfunnsmessige forhold til allmennheten. Allmennheten er en diffus, men viktig bruker. Som kanal til befolkningen er selvsagt media og medieoffentligheten som sådan viktige brukere av SAMKUL-forskning, blant annet ved å sette et kritisk søkelys på forskningen selv. Elementer i både det bruker- og allmennrettede arbeidet er oppdaterte hjemmesider i program- og prosjektregi, målgruppetenkning i prosjektene, kunnskapsoversikter, syntetiseringer og oppsummeringer av ny og eksisterende forskning, tilrettelegging for prosjektenes medieprofilering og populærvitenskapelige bidrag i form av bøker og artikler, kronikker og deltakelse i offentlige debatter.

7 Forholdet til andre relaterte virkemidler i Forskningsrådet

SAMKUL er et nytt område, og følgelig har ingen programmer eller annen aktivitet i Forskningsrådets regi hatt dette som sitt hovedformål. Samtidig er problematikken ikke helt ny, og SAMKUL vil ha grenseflater til andre aktiviteter og satsinger. Den ovennevnte porteføljeanalysen viste at SAMKUL-relevant forskning foregikk i mange programmer. En viktig oppgave er å bidra til at humaniora og samfunnsvitenskap blir bedre integrert i mange av de store naturvitenskapelige satsingene i Forskningsrådet.

7.1 SAMKUL og Store programmer

Virkemiddelet Store programmer er Forskningsrådets satsinger på de nasjonalt prioriterte områdene (hovedinnsatsområder), hvor samfunnsutfordringene – nasjonalt og globalt – er store og komplekse. Midtveisevalueringen av de store programmene i 2009 peker blant annet på at humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver, og tverrfaglighet generelt, i stor grad mangler i disse. SAMKUL-perspektiver bør kunne trekkes inn i de store programmene, både gjennom å bidra med konkret kunnskap og ved å problematisere de teknologiske og naturvitenskapelige kunnskapshegemoniene på disse viktige samfunnsområdene.

Programmene dette gjelder er

- HAVBRUK – en næring i vekst
- RENERGI – Fremtidens rene energisystem
- NORKLIMA – Klimaendringer og konsekvenser for Norge
- VERDIKT – Kjernekompetanse og verdiskapning i IKT
- FUGE – Funksjonell genomforskning
- PETROMAKS – Maksimal utnyttelse av petroleumsreservene
- NANOMAT - Nanoteknologi og nye materialer

Følgende programmer og områder nedenfor er noe mindre, men i samme kategorien mht. fagområder og utfordringer hvor også SAMKUL- og generell humanvitenskaplig tematikk og -perspektiver bør være viktige

- Regional- og planforskning
- Hav og kyst-programmet
- Natur og næring-programmet
- Matprogrammet

I en særstilling står ELSA-programmet – Forskning på etiske, rettslige og samfunnsmessige aspekter ved nye teknologier. Dette er et ganske lite program på et viktig forskningsfelt som søker å integrere humanistiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver og kunnskap med naturvitenskapelig forskning innenfor teknologiutvikling. Et nært samarbeid mellom

SAMKUL og ELSA vil kunne gi god synergieffekt i arbeidet med å styrke humanioras og samfunnsvitenskapenes plassering i og bidrag til de store programmene.³

De store programmene og SAMKUL-perspektivene er i varierende grad relevante for hverandre. SAMKUL-programmet vil utvikle samarbeid med disse programmene, både som perspektiv- og kunnskapsleverandør – og vice versa: Disse programmene, så vel som de andre programmene med store grenseflater til SAMKUL, vil også kunne tilføre SAMKUL-forskningen nyttig innsikt og tilfang av både empirisk materiale og perspektiver. Dette bør også kunne foregå på prosjektnivå.

Et slikt samarbeid bringer også SAMKUL nærmere Forskningsmeldingen og dens prioriteringer, som er knyttet til de store globale utfordringene. SAMKUL vil kunne bidra med nyttig kunnskap i møtet med utfordringene innenfor blant annet helse, klima, energi, miljø, hav og matsikkerhet, og følgelig reise forskningsspørsmål med fruktbare grenseflater mot de store programmene, som for eksempel:

- Når PETROMAKS-programmet skal gi ny kunnskap som bidrar til økt verdiskapning gjennom en bærekraftig utnyttelse av petroleumsressursene, kan SAMKUL-forskning tilføre kunnskap om de kulturelle forutsetningene for opprettelsen av viktige institusjoner som Statoil og Statens Pensjonsfond Utland, eller hvordan kulturelle forutsetninger spiller inn på for eksempel teknologioverføring, innovasjon, utenlandsinvesteringer, etiske retningslinjer og “handlingsregelen” og annen bruk av oljerikdommen.
- Når VERDIKT-programmet har som mål “å utvikle nye IKT-løsninger som kan bidra til å løse store samfunnsutfordringer knyttet til blant annet klima- og miljøproblemer, energibehov, verdiskapning, eldrebølge, helse og velferd”, kan SAMKUL-forskning supplere med kunnskap om samspillet mellom kulturell endring og vitenskapelige nyvinninger, nye omgangs- og sosialiseringformer, deltakelse og demokrati – herunder blant annet spørsmål knyttet til sikkerhet, overvåking og kontroll.
- Når NORKLIMA-programmet forsker på “direkte og indirekte effekter av klimaendringer på natur og samfunn som grunnlag for samfunnsmessige tilpasning”, kan SAMKUL-forskning bidra med kunnskap om hvilke tankesett, verdier og adferdsmønstre som ligger til grunn for samfunnets håndtering av forholdet mellom natur og teknologi.
- Når HAVBRUK-programmet søker å utvikle kunnskap som skal bidra til økonomisk, miljømessig og sosialt bærekraftig vekst i norsk havbruk, kan SAMKUL belyse de kulturelle forutsetningene som ligger til grunn for marin domestisering, regional utvikling og innovasjon.

Programstyret for SAMKUL vil i programperioden legge opp strategier for SAMKULs relasjoner og samarbeid med de store programmene. Omfanget og arten av også dette arbeidsfeltet vil avhenge av SAMKUL-programmets størrelse.

³ For mer informasjon om Store programmer og andre programmer, se www.forskningsradet.no/programmer for alfabetisk oversikt over alle programmer og deres hjemmesider.

7.2 Tematiske grenseflater med andre programmer

SAMKUL vil omfatte forskning som tematisk grenser til mange andre programmer og forskningsområder, blant annet

- Velferd, arbeidsliv og migrasjon/integrering (VAM)
- Kjønnforskning
- Kulturforskning (KULVER)
- Miljø 2015
- Etske, rettslige og samfunnsmessige aspekter ved nye teknologier (ELSA), jf. ovenfor

Også deler av forskningen innenfor helse og samfunnsmedisin og programmene for skole- og utdanningsforskning (PRAKUT og Utdanning 2020) vil kunne ha visse tematiske overlapp.

Et sentralt poeng er at SAMKUL ikke skal være det samme som forskningen i disse programmene. Utgangspunktene er annerledes. SAMKUL stiller grunnleggende spørsmål om de kulturelle forutsetningene for hvordan samfunnet har blitt slik det er og hvor man er på vei. SAMKUL er heller ikke like knyttet til bestemte sektorer og politikkområder som det flere av disse programmene er. SAMKUL-programmet må derfor søke samarbeid med de andre satsingene, eksempelvis i form av arrangementer eller samfinansiering av forskning. Dette må utformes ut over i perioden.

SAMKUL har ingen direkte forløpere blant Forskningsrådets programmer, selv om flere av de tidligere kulturforskningsprogrammene har berørt noen av problemstillingene som SAMKUL skal behandle. Flere av dem har også satt aktiv forskningsformidling og det å aktualisere humaniora på nye forskningsområder og tenke samfunnsrelevans høyt på dagsordenen.⁴

⁴ Kulturforskningsprogrammer i Forskningsrådet: Kultur- og tradisjonsformidlende forskning, særlig KULT 2 fra 1992 – 1997, Kulturstudier 1998 – 2002 og Kulturforskning 2003 – 2007, Kulturell verdsetting 2008 – 2012.

8 Budsjett

Programmet startes opp i 2011 med frigjorte fondsmidler fra Forskningsfondet. Det er satt av 10 mill. kr i 2011 og 15 mill. kr i 2012, jf. Forskningsrådets budsjettforslag for 2011 og dokumentet *Store satsinger 2011*. For senere år er det forespeilet 15 mill. kr årlig fra fondet. I tillegg ligger det i budsjettforslaget for 2012 forslag om vekst til programmet på 20 mill. kr fra ulike departementer, men gjennomslag her avhenger av mange faktorer. For at SAMKUL-programmet skal få den ønskede betydning og slagkraft, bør den årlige rammen være over 30 mill. kr. Programplanen åpner for mange forskbare problemstillinger. Grunnet den foreløpige minimumsfinansieringen av programmet, vil det være aktuelt å lyse ut midler til kun noen av programmets forskningsfelt i de første utlysningene.

Det er følgelig viktig å arbeide for en gradvis utvidelse av programmets finansiering, og dermed mulighetene for å satse innenfor hele programmets bredde. Når forskningsprosjektene kommer i gang vil dette kunne styrke argumentasjonen overfor mulige finansiører. I programmets første faser er det med andre avgjørende at programmet prioriteres i Forskningsrådets budsjettforslag sammen med en aktiv kommunikasjon av relevansen av programmets forskningsområder for både fag- og politikkutvikling.

Programmet bør gi en vekst i Forskningsrådets finansiering av humanistisk forskning, noe som betyr at finansieringen av programmet primært bør skje med friske midler. I tillegg til midler fra Kunnskapsdepartementet og Fondet, må det arbeides for å skape interesse i aktuelle sektordepartementer for ny kunnskap med relevans for deres arbeidsfelt, som blant annet flerkultur/integrering, religionenes plass i samfunnet, samferdsel og planlegging, klima- og miljøproblematikk og næringsutvikling – blant annet.

Det vil ta tid å arbeide fram SAMKUL, og det legges derfor opp til en programperiode på fem pluss fem år, dvs. 2011 - 2020.

9 Styling og organisering

9.1 Programstyret

Divisjon for vitenskap i Forskningsrådet har det overordnede ansvaret for SAMKUL og oppnevner programstyret. Programstyret leder SAMKUL på vegne av Forskningsrådet, og er underlagt og rapporterer til divisjonsstyret gjennom avdelings- og divisjonsdirektør. Programstyrets oppgaver er primært av strategisk karakter. Det er ansvarlig for at programmet når de oppsatte målene og gjennomføres på en mest mulig effektiv måte i henhold til programplanen og andre planer som er lagt, innenfor rammer vedtatt av divisjonsstyret. Forskningsrådets programadministrasjon har ansvaret for driften av programmet.

Programstyret ble oppnevnt av Divisjonsstyret for vitenskap medio august 2011, for første halvdel av programperioden, fram til 31. desember 2015. Styret består av sju medlemmer og to møtende varamedlemmer

- Petter Aaslestad, professor ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, NTNU (leder)
- Dag Elgesem, professor ved Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen
- Christina Garsten, professor ved Socialantropologiska institutionen, Stockholms universitet
- Siv Ellen Kraft, professor ved Institutt for historie og religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø
- Roger Strand, professor ved Senter for vitenskapsteori, Universitetet i Bergen
- Bente Ailin Svendsen, førsteamanuensis ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo
- Sverker Sörlin, professor i miljøhistorie, Kungliga Tekniska Högskolan

Møtende varamedlemmer

- Mari Hvattum, professor i arkitekturhistorie, Arkitektthøyskolen i Oslo
- Kasper Lippert-Rasmussen, professor ved Institut for Statskundskab, Universitetet i Århus

9.2 Programplan

Programplanen ble utarbeidet av et planutvalg oppnevnt av Divisjonsstyret for vitenskap i februar 2011. Programplanen ble godkjent av Divisjonsstyret 15. juni 2011. Følgende forskere deltok i planutvalget

- Petter Aaslestad, professor ved Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, NTNU (leder)
- Anne Kristine Børresen, professor ved Institutt for historie og klassiske fag, NTNU
- Jens Elmelund Kjeldsen, professor ved Institutt for informasjons- og medievitenskap, Universitetet i Bergen
- Siv Ellen Kraft, professor ved Institutt for historie og religionsvitenskap, Universitetet i Tromsø

- Øyvind Kvalnes, førsteamanuensis ved Institutt for ledelse og organisasjon, Handelshøyskolen BI
- Marianne Lien, professor ved Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo
- Jan Svennevig, professor ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo

9.3 Programadministrasjon

- Tor Lunde Larsen, seniorrådgiver (programkoordinator)
- Nina Nordvik, seniorrådgiver
- Silje Hjørungnes, konsulent

Programmets adresse

Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL)
Norges forskningsråd
Postboks 2700 St.Hanshaugen
N-0131 Oslo
Tlf. +47 22 03 70 00
Faks: +47 22 03 70 01

Hjemmeside

www.forskningsradet.no/samkul

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N0-0131 Oslo

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Foto: Shutterstock

ISBN 978-82-12-02963-7 (trykksak)
ISBN 978-82-12-02964-4 (pdf)